

Великодні писанки: візерунки, символи, значення

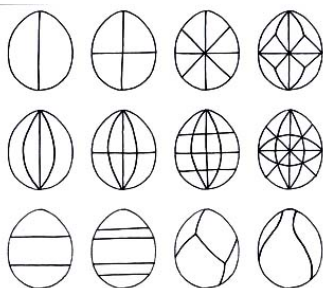
Мудрі люди кажуть: "У світі доти існуватиме любов, доки люди писатимуть писанки". Кожна писанка - це ніби маленький світ. Тут і небо із зорями, і вода з рибами, і дерево життя з оленями й птахами, і засіяне поле, і трибання церкви - усе це вималюване у певному порядку для того, аби підтримати лад та рівновагу у нашому світі.

Історія писанок як символу весняного відродження природи сягає у далеке минуле і пов'язана з ритуалом весняного відродження на землі. Перетворювати звичайне куряче яйце на чарівну писанку за старих часів уміла кожна слов'янська жінка. Хранителька домашнього вогнища повинна була з року в рік «оновлювати світ». Для цієї святої справи їй, окрім яєць, потрібні були: непочата вода, непочатий вогонь, нові горщики, нова полотняна серветка, бджолиний віск, свічка, фарби, розламана надвоє кісточка-вилка, узята з півнячих грудок.

Непочатий вогонь добував господар сім'ї, непочату воду господиня брала опівночі з семи джерел. Фарби добували з пелюсток квітів, кори, коріння і листя дерев. Узор майстрині не вигадували, а списували з торішніх писанок - з року в рік, від бабусь-прабабусь. А до предметів, причетних до приготування писанок, ніхто, окрім самої господині, не смів навіть торкатися.

Так писали писанки наші далекі предкині, наші прабабусі. Ця традиція нараховує вже близько 8 тисяч років. Звичайно ж, з часом правила писання спростилися. Вода проста, кип'ячена, писанок - спеціально виготовлений у вигляді невеликої металевої воронки, а фарби беруться як «від Бога, так і від людей». Але традиція проминула всі труднощі і змогла вижити й донині.

Поділ писанки

Для наших предків числа були священними, у кожного було своє значення і своя сила. Тому поділ поверхні яйця на певну кількість частин і стало повторення деяких елементів не випадкові.

Поділ на два передавав уявлення про два світи. На три ділили найчастіше по вертикалі, так позначали три небесних сфери. При поділі на чотири утворюється хрест, що означає чотири сторони світу.

Класичний поділ півсфер на чотири частини, кожна з яких поділена на три, передає уявлення про чотири пори року з трьома місяцями. За іншими уявленнями світ ділився і на шість сторін. Таку просторову орієнтацію передає шестикутна зірка.

Досліджуючи писанки, вчені висловили здогад про те, що в давнину існував восьмирічний календарний цикл. У народній міфології небо має вісім сфер - "облоків": сім синіх, а восьме червоне, на якому сидить сам Бог.

Дуже цікавий поділ на сорок частин, так звані сорококлінці. Кожен клинець позначав якийсь вид людської діяльності або явище природи, а в християнському баченні - сорок днів посту.

Символіка кольорів

Червоний - мабуть є найбагатозначнішим кольором і найдавнішим. Символізує добро, радість життя, для молодих - надію на щасливий шлюб. Саме червоне яйце є головним символом Воскресіння, жертвності і небесного вогню. Символізує також пролиту за людей кров воскреслого Спасителя і радість життя.

Жовтий - небесне світило, тепло, врожай.

Зелений - означає весняне пробудження природи, надію, життя.

Блакитний - небо, повітря, чистота і здоров'я

Бурий, коричневий - землю і її приховану життєдайну силу.

Чорний - колір ночі, потойбіччя, всього невідомого і таємного. В писанці, будучи тлом, виявляє силу інших кольорів, так само, як в житті темрява дає змогу зрозуміти, що таке світло. Також символізує нескінченність життя людини, продовження буття після смерті.

Орнаментика

При поділі яйця утворюються поля різної форми і величини. Вони становлять основу для розміщення елементів орнаменту. Кожен із таких знаків прийшов до нас із глибини віків. Закарпатські писанки так само як і українські - це ціла світоглядна система з десятками орнаментальних мотивів. Подаємо основні найпоширеніші накреслення знаків на писанках. Читаючи їх, можна глибше збагнути сенс Великодня.

СОНЦЕ

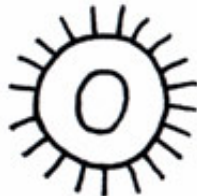
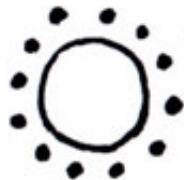

У давнину Великдень був одним з традиційних свят вшанування сонця. Люди вважали, що небесне світило - то Боже око. У міфологічному світогляді світло символізує видющість і правду, а темрява, ніч, туман є своєрідними синонімами сліпоті і кривди. Народне повір'я стверджує, що з першим променем вранішнього сонця, зі співом півня гаснуть сили темряви. Отож, сонце символізує знання, справедливість, переможця всіякого зла.

Христа називають Сонцем Правди. Спаситель казав: «Я - світло світу. Хто йде за мною, не блукатиме у темряві, а матиме світло життя» (Йо. 8, 12). Його світло - внутрішнє, духовне. Бог - це світло, а водночас правда, видющість, свобода. Отже, сонце є Божим знаком.

Сонячне світло - це символ єдності, впорядкованості світу. Це також символ ясного і тверезого бачення, правосуддя.

Сонце зображали на писанках різними спеціальними знаками - у вигляді кола, восьмираменної зірки, хреста, тринога, свасті. Ці зображення мали свої назви: восьмираменна зірка називалася ружею; а ружі бували прості, бокові, повні, сторцеві. Триніг - це було зображення трьох променів, що виходили з однієї точки і були закручені в один бік. Ще він мав назви тригвер, трикверт. Свастю це називали сваргою, гачковим хрестом.

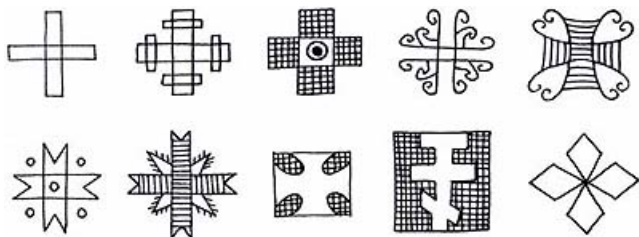
ХРЕСТ

Сонячний знак, стародавній символ сонця, вогню, душі. В орнаменті його називають «божим знаком» і пов'язують з Древом Життя (світовим деревом). Хрест - це перетинання двох ліній: горизонтальної (часу) і вертикальної (вічності) - волі людської з волею

Божою. Хрест є водночас і буттям, і небуттям. Для християнина хрест є початком і кінцем, власне життям. Розп'яття стало символом страждання і радісного воскресення. У християнстві хрест - також символ відкуплення від гріха і смерті.

Походить від схематичного зображення птаха, в давнину сонце уявлялось птицею, що летить по небу. Також є символом чотирьох сторін світу, чотирьох вітрів, чотирьох пір року.

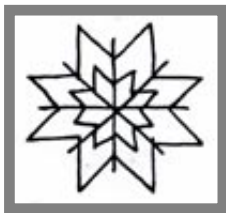
ЗОРЯ, РУЖА

Дві восьмираменні зірки на писанці - це знак сонця. У давнину зорю також пов'язували з Великою богинею, чий чоловік - божество неба, місяць. Стародавнє зображення півмісяця з зіркою символізує цю пару. В українському фольклорі зіронька - це символ дівчини, місяць - символ парубка. В українських обрядових піснях зоря оспівана як панна-красуня. На світанку вона розсипає по луках і садах срібну й перлинну росу.

Зорю зображають по-різному. Буває п'яти- шести- семи-, восьмираменна. Шестикутна зірка з'явилася ще на початку Неоліту. Це знак шести сторін горизонту, проте співвіднесених не з землею, а з небом. Це також знак року: дві половинки по шість місяців. Зображення шестираменних зірок поширені у традиційному різьбленні українців. Восьмикутна зірка часто присутня на українських вишивках і ткацьких виробках.

Містить в собі косий хрест, прямий хрест, а також лівосторонню і правосторонню свасті. В народній символіці - незмінний символ любові. Подарувати писанку з ружею означало освідчитися в коханні.

КВІТИ

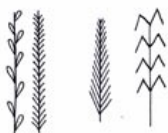

Образ квітів в українській традиції багато чому подібний до образу зірок. Квіти і зірки символізують душі людей, а образ квітів більше пов'язаний із дітьми.

За традицією, жінкам, які довго не мають дітей, радять розмальовувати писанки квітами і дарувати їх дітям. Оселя, сповнена дитячим сміхом, - немов Божий квітник.

Один із найпопулярніших мотивів у закарпатському писанкарстві.

ГІЛКА-СОСОНКА

Ще один надзвичайно часто використовуваний у Закарпатті символ.

Зелені дерева, гілки і листя - один з найдавніших символів життя, щорічного весняного відродження, вічної молодості, здоров'я, росту.

ЗАВИТОК, ЗМІЙ, СПІРАЛЬ

Завиток, спіраль або змії, як символ життєвої сили та зародження життя, відомий у мистецтві з найдавніших часів. Завиткові форми дуже часто трапляються у природі: галактики, мушлі, бруньки, паростки, рельєфні заглиблення шкіри на долонях, подвійна спіраль молекули ДНК, що є в кожній клітині живого організму.

Спіраль є символом часу, циклічних ритмів року, народжень і смертей. Вона позначає розвиток, рух до вдосконалення. За давніми віруваннями змії був володарем земних вод, богом прадавнього океану - хаосу, з якого постав світ. Змієві приписували безсмертність, мудрість і лікувальну силу. Писанки зі спіралями дарують на здоров'я.

S-ПОДІБНИЙ ЗНАК ВІЧНОСТІ

Це знак єднання протилежностей, на якому тримається світ.

«Боротьба» тепла й холоду, дня і ночі, світла й темряви, чоловіка і жінки, але між цими двома «полюсами» - знак єдності, знак первопочатку і вінця завершення.

БЕЗКОНЕЧНИК АБО КРИВУЛЬКА

Символ води. За міфами і легендами різних народів, вода існувала ще до створення світу у вигляді первісного «синього моря». Саме з неї постали земля, сонце і все живе. Тому вода є символом вічності і, водночас, плинності часу.

Вода також є посередником між світом живих і потойбіччям. На «той світ» у казках можна потрапити через криницю або переправившись через річку чи море. На Великдень кидали на воду шкаралупки із крашанок, таким чином ніби повідомляючи предкам, що їм уже час святкувати їхню Пасху. Воду як втілення жіночого життєдайного начала вважають джерелом родючих сил природи. Водю, як і вогнем, очищаються від бруду тілесного і душевного. Символіка очищення лежить в основі християнського обряду хрещення. Сльози - також очищують. До того ж, як і вода, вони є посередниками між світами - щиро плачучи, людина ніби омивається й очищується. Будучи необхідною для всього живого, вода водночас могла бути злою і невблаганною в час весняної повені.

Символічні зображення води - це прямі чи хвилясті лінії, «безконечник», орнаментальні зображення-зигзаги, хвилясті візерунки.

СОРОК КЛИНЦІВ

Трикутники часто зображують у поєднанні один з одним. Вважають, що трикутник, розміщений вершиною догори (полум'я), символізує чоловіче начало, стрижень духовності, творчість; а вершиною донизу (чаша) - начало жіноче, лоно, що приймає, мудрість. У поєднанні вони, ясна річ, означають повноту, процес творення і збереження всесвіту, родючість. Це ромб, квадрат або шестикутна зірка. Символіку впорядкування, розвитку і родючості має також площина, всуціль вкрита трикутниками, тобто писанковий мотив «40 клинців». Таких трикутників-клинців на писанці може бути і 48, і понад 50. Сім «сороківок» - дитя перебуває у материнському лоні. Вважають, що число 40 означає зупинку - випробування перед виходом. Утім чотирикутник може стати «могилою» для тих, хто необізнаний з істинними законами або ж не має надії.

Давньоєврейське слово, що відповідає цифрі «4» - «далет», тобто ДВЕРІ. Писанка «40 клинців» ще й позначає 40 днів Великого посту, що провадить до вдосконалення і найбільшого свята та нагадує про 40 років блукань по пустелі Божого народу - до цілковитого визволення від рабства.

ДЕРЕВО ЖИТТЯ

Дерево життя, або ж Світове дерево, символізує єдність усього світу. Це своєрідна модель Всесвіту, де для кожної істоти, предмета чи явища є своє місце. Це також посередник між світами - своєрідна дорога, міст, драбина, якими можна перейти до Вишнього світу. В образі древа поєдналися уявлення про час, простір, життя і смерть. На горизонтальній площині світове дерево і простір довкола нього діляться на чотири частини, відображуючи уявлення про час (ранок, день, вечір, ніч; весна, літо, осінь, зима) і простір (схід, південь, захід, північ). На вершечку дерева днює сонце, саме його «рух» зумовив чотиридільний «поділ» простору довкола нього. По вертикалі дерево ділиться на три частини: нижню - коріння (підземний світ), середню - стовбур (земний світ) та верхню - крону (небесний світ). Із кожною з цих частин пов'язані певні істоти. Внизу, побіля коріння, мешкають змії, жаби, риби, водоплавні птахи і тварини, бо нижня частина к дерева символізує не лише підземний світ, а і й воду. У середній частині, на землі, довкола дерева гуртуються великі тварини: тури, олені, коні, ведмеді, вовки. Це також світ людей.

У верховітті Світового дерева селяться птахи і бджоли, тут же розташовані й небесні світила. У міфологічних уявленнях світ членується на три виміри: людина (мікрокосм), суспільство та всесвіт (макрокосм). Або ж літописні яв, нав і прав - світи сучасний, потойбічний та ідеальний - небесний. Причому всі явища природи, події у суспільстві і переживання окремих людей відбувалися однаково як у кожному з цих трьох вимірів, так і в них усіх водночас як у єдиному організмі. А дерево є посередником між цими світами, або розміщує ці світи на собі. За його допомогою можна

переходити з одного світу в інший (у світ предків, у небесний світ). Дерево життя найчастіше зображають у вигляді деревця з квітками у вазоні. Поширеною його назвою на писанках є «вазон».

Найпростішим позначенням дерева-сім'ї є, можливо, стовбур із трьома гілочками - батько, мати і дитя.

ГРАБЕЛЬКИ, ГРЕБІНЦІ, ТРИКУТНИЧКИ З ГРЕБІНЦЯМИ

Належать до символів, що пов'язані з водою. Зображають хмари і дощ. Писанки із грабельками писали в посуху, гадаючи, що написавши цей знак, можна викликати довгожданні небесні води. Це - живлюща волога, яка запліднює землю, дух, що просвічує матерію. У світотворчих колядках дощ називають «самим Господом Богом». Це «небесна вода», що поєднує небо і землю. Коли падав дощ і водночас світило сонце, то казали, що то купаються ангели й Матір Божа.

ІНШІ СИМВОЛИ:

Качині лапки, Божа ручка, рукавичка, дідові пальці

Пташиний слід також був оберегом, як відбиток руки язичницького Бога-Сонця, яке, як ми вже розповідали, в давнину асоціювалося з птахом. Подібні знаки символізували владу, заступництво, цілісність - все те, що пов'язувалося з пошаною до руки.

Сварга

Сварга, знайома майже всім стародавнім народам, позначає вічний рух Космосу і творчої енергії. Ця назва походить від санскритського «добре» і «буття». У багатьох культурах цей знак пов'язували з сонцем і небом. Сварга, кінці якої закручуються «проти сонця», означає деградацію, руйнування. Та ж, що закручується «за сонцем», символізує поступ, розвій, рух до вдосконалення. Позначає Божу велич. Один із найстаріших знаків узагалі.

Виноградна лоза

У християнстві виноград - символ духовного відродження. «Я - виноградина правдива, а мій Отець - виноградар» (Йо. 15, 1), - казав Христос. Виноград - це стародавній символ роду. Він часто зустрічається в обрядових піснях для дівчини. Про «красне зелене вино» співають у колядках хлопцеві, якому зичать щасливо одружитися. Родині співають про застелений стіл, на якому стоять три чаші вина: господарю, господині та їхнім дітям. Існує легенда, що коли хтось виявляє до людей особливу любов і доброту, відбувається чудо: звичайна вода перетворюється у вино.

Дубовий листок

Дубове листя символізує силу, довголіття, терпіння. З жолудями - означає духовну і тілесну зрілість. Стародавні слов'яни по-особливому шанували дуб, пов'язуючи його зі священною твариною - вепром. Коли народжувався хлопчик - батько садив на його честь дубочок. На гарних хлопця й дівчину кажуть: хлопець як дубок, а дівчина як калина. Це підтвердять і слова відомої пісні: За переказами, хрест, на якому розіп'яли Спасителя, був витесаний з дуба. Зображення дубового листка для християн є святим знаком Божої справедливості. Дуб символізує могутню Христову силу, що проявляється у твердості віри і добродійності.

Баранець

До Вселенського собору 692 р. Ісуса Христа зображали у вигляді ягняти. Вівця, ягня - жертвна тварина, символ смирення, невинності, безмежної любові. Є українська приказка: Вівця, як бджола. А інша приказка пояснює сенс попередньої: Бджола мед носить не для себе, вівця шерсть носить не для себе. І бджолі, і вівці властива самопожертва, тому вони є образом «божого тварини». «Мені моя сопілка і вівця дорожчі від царського вінця», - відповів Григорій Сковорода посланцеві Катерини II, коли та хотіла запросити поета-філософа на службу до царського двору. Утім баранець для багатьох народів - знак Божої благодаті, символ багатства, доброї долі, чоловічої сили, родючості, вогню. Це стародавній символ рослинності. Візерунок «баранячі різьки» на писанках, вишивках у різьбярстві й ткацтві пов'язується із завитками молодих рослинних пагонів. У важливі, доленосні моменти життя (скажімо, на весільному посаді) українці сідали на волохату овечу шкуру, аби у них завжди був достаток і все велося успішно.

Пташка

Птаха символізує людську душу. Існує повір'я, ніби душа прилітає пташкою до новонародженої дитини. Пташкою вона й відлітає, коли людина помирає. Птахи поєднують земне і небесне, вони приносять людям різні вісті (і хороші, й погані), як правило, здалеку чи з потойбіччя.

Використані джерела:

Великдень. Звичай, обряди, страви. Видавництво "Свічадо", Львів, 2009

Онлайн-журнал "Українські традиції" www.traditions.org.ua

["Колиба" портал про Закарпаття](#)